

Funksiyalar

Biz programma *ko'rsatmalardan* tashkil topishini bildik. Kattaroq programma tuzayotganimizda, ko'rsatmalar ko'payib ketadi. Ularni ixchamlashtirish uchun, soddalashtirish uchun biron nima qilishimiz kerak.

Tasavvur qiling bir 999 varaqli kitob bor. Uning na mundarijasi, na bobi bor. Na bo'limi, na varaq nomeri bor. Boshidan oxirigacha hammasi tekst. Kitobni o'qiyotgan odam o'qib ketaveradi.

Lekin u yerdan qaysi betga kelgani, o'qiyotgan joyi asosan nima uchunligi bilmay o'qib ketaveradi. Bu kitobxonga juda katta qiyinchilik bo'ladi. Mana shu va boshqa muammolarni hal qilish uchun kitoblarda quyidagilar qilingan:

- **Mundarija:** kitob haqida umumiy ma'lumot beradi.
- **Boblar:** mazkur bobda nima haqida ekanligi haqida malumot beradi.
- va boshqalar

Shunga o'xshash maqsadda, programma tushunarli va qulay bo'lishligi uchun -- **funksiyadan** foydalanamiz.

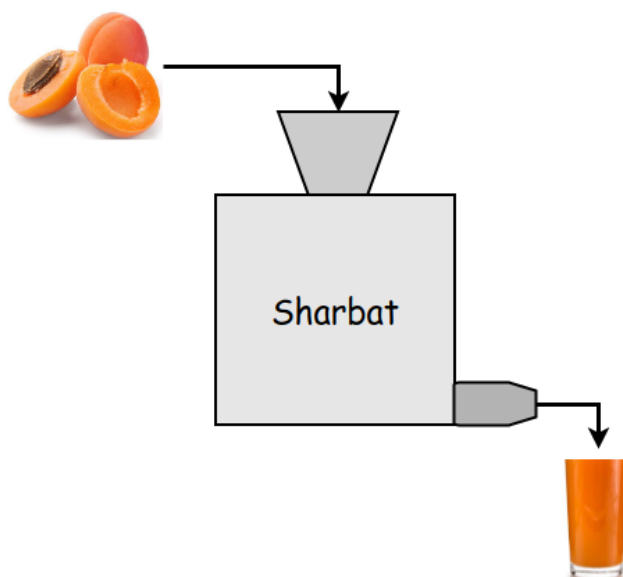
Funksiya nima?

Dehqonchasiga, funksiya shunday narsaki, u o'ziga biron nima oladida, uning ustida biron narsa bajaradi.

Va natijani chiqaradi. Masalan o'rik sharbatni tayyorlash mashinasi olaylik. Uning vazifasi (funksiyasi)

o'rikni olib sharbat qilib chiqarishdir. Sharbatni ayanan qanday qilish jarayoni bizga hozircha muhim emas. Biz o'rikni beramiz, u sharbat **qaytaradi**:

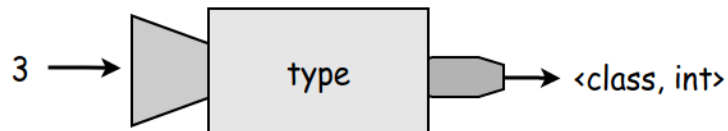
Bu yerda funksiyasi va vazifasi so'zlarining manosi bir xil.

Python Funksiyalari

---

type funksiyasi

Pythonda juda ko'p funksiyalar mavjud. Masalan, o'tgan kunimizda `type` ko'rsatmasini ko'rdik. Aslida, bu funksiya. U o'ziga qiymat olib (o'rik emas), qiymatning qaysi turga tegishligini aniqlab bizga qaytaradi (sharbat emas). Masalan, `3` soni oladida, u `<class, int>` ni qaytaradi.

Shuni bildikki, funksiyalar qiymat **qaytaradi**. Biz o'sha qaytarilgan qiymatni olib konsolga chiqarishimiz mumkin.

```
turi = type(999)
print(turi)
```

ishlatsak

```
-----
<class 'int'>
```

int funksiyasi- butunlar sonlar

Bazida stringni butun songa o'tkazishga to'g'ri keladi. Masalan, `999` stringni songa o'tkazish uchun quyidagicha `int` funksiyasidan foydalanamiz.

```
x = int("999")
```

Xullas,

- o'zgaruvchi hosil qildik va unga stringga tegishli `"999"` qiymatini yukladik `belgilar = "999"`
- `int` funksiyasi `belgilar` ni olayпти va uni butun songa o'tkazayпти (almashtirayпти). Nihoyat, natijani `x` o'zgaruvchisiga yuklayпти.

float funksiyasi- haqiqiy sonlar

Xuddi shunga o'xshash haqiqiy songa o'tkazish uchun ham `float` funksiya mavjud.

```
x = float('3.14568568')
```

str funksiyasi

Stringni songa o'tkazadigan funksiya. Bildik. Endi sonni stringga o'tkazadigan funksiyalar ham bormi? Albatta, u `str`.

```
x = str(81) # natija x = '81'
```

len funksiyasi

Berilgan stringli o'zgaruvchi yoki qiymatning uzunligini qaytaradi.

```
a = "salom"
b = len(a)
print(b)
```

```
-
5
```

max funksiyasi

Berilgan bir necha sonlarning kattasini qaytaradi.

```
kattasi = max(2, 81)
print(kattasi)
```

```
--
81
```

Shunga o'xshash sonlarning kichigini topish uchun esa `min` funksiyasidan foydalanamiz.

Matematik funksiyalar

Pythonda `module` degan tushuncha mavjud. U bir-biriga bog'liq funksiyalar to'plamidir. Matematik funksiyalardan foydalanish uchun biz matematika uchun maxsus hosil qilingan `module` dan foydalanamiz. Uni ishlashtirish uchun **import** qilamiz. Xo'sh import ni qanday qilamiz?

```
import math
```

Bu yerda `math` degani matematika. `math` o'z ichiga juda ko'p matematik funksiyalarni o'z ichiga oladi.

Ularning ishlashi ham yuqorida o'tganimizdek. Funksiya qiymat oladi, va natijani qaytaradi.

Keling, 2 ta funksiyani ko'raylik.

- `sin(10)` hisoblash:

```
x = math.sin(10)
print(x)
```

```
-----
-0.5440211108893698
```

Bu yerda kerakli funksiyani ishlatish uchun birinchi `math` keyin nuqta `.` qo'yib kerakli funksiyani foydalanayapmiz. `'.'` xuddi bizga eshik vazifasini o'tayapti. U orqali funksiyalarni tanlaymiz.

- Ildiz chiqarish. `64` dan ildizini topmoqchi bo'lsak `sqrt` funksiyasini chaqiramiz:

```
x = math.sqrt(99)
print(x)
```

```
-----
9.9498743710662
```

Yangi funksiyalar yaratish

Shu paytgacha, tayyor funksiyalarni ko'rib o'tdik. Pythonda biz uchun kerak bo'lgan funksiyalar mavjud

bo'lmasligi mumkin. Unda, o'zimiz xoxlagan funksiyani yaratishimiz mumkin. Qanday?

Keling, shunday funksiya yarataylikki, berilgan 2 sonni bir biridan ayirsin va natijani qaytarsin.

Funksiya nomini `ayirish` deb ataylik. 2 sonni esa `a` va `b` deb ataylik.

```
def ayirish(a, b):
    natija = a - b

    return natija
```

Bu yerda:

- `def`: Kalit so'z bulib, funksiya hosil qilinayotganini anglatadi. Va `def` ishtirok etgan qator boshlang'ich (**header**) deb ataladi. Va bu qator `:` belgisini bilan tugaydi. Qolganlari tanasi (**body**) deb ataladi.
- `ayirish`: funksiya nomi.
- `a, b`: funksiya parametrlari deb ataladi. Ular har doim `()` qavslar ichiga yoziladi.
- `return`: qaytarish degani. `return natija` natija qaytar.
- E'tibor bering tana (body) qismi `def` tagidan ustma-ust tushmagan. Balki, ozroq bo'sh joy tashlab yozilgan.

Yozish qoidasi shunaqa. Dehqoncasiga esa, shunday yozilsa tushunarli bo'ladi.

Mana funksiyaning hosil qildik. Endi, uni ishlatish uchun, chaqirishimiz kerak. Uni nomi bilan chaqiramiz.

Va qavs ichiga 2 ta biz xoxlagan sonni kiritamiz: 11 va 6. Bu yerda `11` `a` ga yuklanadi,

`6` esa `b` ga yuklanadi.

```
x = ayirish(11, 6)
print(x)
```

```
-
5
```

Boshqa misol, `Salom, Pythonjon` deb chiqaradigan funksiya hosil qilaylik. Funksiya nomi `salomlashish` bo'lsin

```
def salomlashish():  
    print("Salom, Pythonjon")
```

E'tibor bering bu funksiya hech qanday parametr olmayapti `()` qavs ichida hech narsa yo'q. Hamda funksiyaning hech narsa qaytarmayapti `return` yo'q. O'shanning uchun bu funksiyaning o'zgaruvchiga yuklash shart emas.

```
salomlashish()
```

```
-----  
Salom, Pythonjon
```

Bu funksiyaning bir necha marotaba chaqirishimiz ham mumkin,

```
salomlashish()  
salomlashish()  
salomlashish()
```

```
-----  
Salom, Pythonjon  
Salom, Pythonjon  
Salom, Pythonjon
```

Keling, bu `salomlashish` funksiyasini ham o'zgaruvchiga yuklab kuraylik.

```
x = salomlashish()  
print(x)
```

```
----  
None
```

Natija `None` chiqardi. Bu degani **hech narsa** degani dehqonchasiga.

Programma ishlash oqimi

Programmadagi kodlar balandan pastga qarab ishlaydi (1-qator, 2-qator, ...). Masalan, funksiyadan foydalanish uchun uni birinchi hosil qilishimiz kerak. Keyin uni chaqiramiz.

```
def ayirish(a, b):  
    natija = a - b  
  
    return natija  
  
y = ayirish(11, 6)
```

Quyidagicha ishlamaydi, chunki funksiya hosil qilinmay chaqirilayapti.

```
y = ayirish(11, 6)  
  
def ayirish(a, b):  
    natija = a - b  
  
    return natija
```

Parameterlar va argumentlar

Quyidagi `ayirish` funksiyasini yana olaylik,

```
def ayirish(a, b):  
    natija = a - b  
  
    return natija  
  
y = ayirish(11, 6)
```

`a` va `b` lar parameterlar deb ataladi, `10` va `20` esa argumentlar deb ataladi. Programma ishlaganda

`a=11` va `b=6` bo'lib funksiya ishlaydi.

Umuman olganda, funksiya hosil qilinayotganda u o'zgaruvchilardan tashkil topsa, biz ularni parameterlar deb ataymiz. Funksiyani ishlatayotganimizda o'sha o'zgaruvchilarga qiymat beramiz va qiymatlar argumentlar deb ataladi.

Xo'roz inida qichqiradi

Biz o'zgaruvchi (variable) ni funksiya ichida yaratsak, u faqat funksiya ichidagina xizmat qiladi. Masalan, quyida funksiya ichida va tashqarisada bir xil nomli `a` o'zgaruvchisini hosil qilaylik:

```
def ism():
    a = 'Nuriddin'
    print(a)

a = 'Ulugbek'
ism()
print(a)
```

Bu yerda natija,

```
-----
Nuriddin
Ulugbek
```

Sababi, `ism` funksiyasidagi `a` o'zgaruvchisi faqat funksiya ichida ishlaydi.

Mevali/Mevasiz funksiyalar

Mevali funksiyalar qiymat qaytaradi. Masalan, yuqorida ko'rgan matematik funksiya `sqrt` qiymat qaytaradi. Yani, `math.sqrt(49)` funksiya argumentiga 49 berilsa `7` qiymatini qaytaradi. Va uni biron boshqa o'zgaruvchiga yuklab boshqa amallarni bajarsak bo'ladi:

```
import math

x = math.sqrt(49)
y = x + 3
print(y)
```

Mevasiz funksiyalar hech narsa qaytarmaydi. Bunga misol `print` funksiyasidir. U faqat kiritilgan narsani konsolga chiqaradi xolos. Masalan quyidagi programma:

```
x = 'salom'
print(y)
```

```
-----
salom
```

Nimaga funksiya kerak

Biz yuqorida nimaga funksiya kerakligi haqida ozroq tushuntirishga harakat qildik. Qo'shimcha qilsak,

- Programmani soddalashtirish va oson qilish uchun.
- Bazi amallarni qayta qayta qilishdan qutqaradi.
- Ular keng qo'llaniladi. Bir funksiya yaratasiz, va uni xar xil programma tuzishda foydalanishingiz mumkin. Bu esa bir xil kodni qayta va qayta yozishdan asraydi. Vaqtdan yutiladi.

Keltirilgan sabablar kelgusi kunlarda oydinlashib boraveradi.

Foydali terminlar

- **funksiya:** Nomga qga ko'rsatmarlar (kommandalar) to'plami. Funksiyalar natija qaytarishligi yoki qaytarmasligi ham mumkin.
- **mevali funksiya:** Agar funksiya qiymat qaytarsa, mevali funksiya.
- **mevasiz funksiya:** Agar funksiya qiymat qaytarmasa, mevasiz funksiya.
- **qishloqi o'zgaruvchi:** Funksiya ichida elon qilingan o'zgaruvchilar, hamisha funksiya ichida yashaydi.
- **parameter:** funksiya elon qilinayotganda, boshlang'ichida, qavs ichida yoziladigan o'zgaruvchilar
- **argument:** Funksiyani ishlatganimizda, funksiya parametrlariga yuklatilgan qiymatlar.
- **return qiymat:** funksiya natijasi. Va u qiymat qaytaradi.
- **.** belgi: Moduldan biron funksiyaning chiqarish uchun ishlatiladi.
- **programma ishlash oqimi:** Kodlarning birin ketin ishlashi.
- **def:** kalit so'z. Funksiyani hosil qilish vaqtida ishlatiladi. 'def' define so'zidan olingan bo'lib, u hosil qil degan manoni bildiradi bu yerda.
- **::** Funksiya boshlang'ich qismini uning tanasidan (body) ajratish uchun kerak.
- **( ):** Funksiya argumentlari yoki parametrlari, qavslar ichiga olinib yoziladi.

Problem solving

1. `+` belgisini chiqaradigan funksiya yozing. Funksiya nomini `add` deb nomlang.

2. `horizontal` nomli funksiya yarating. Va u konsolga quyidagini chiqarsin

```
-----
```

3. `vertical` nomli funksiya yarating. Va u konsolga quyidagini chiqarsin

```
|
|
|
|
|
```

4. `deraza` nomli funksiya yarating. Va u konsolga quyidagini chiqarsin


```

+-----+-----+
|       |       |
|       |       |
+-----+-----+
|       |       |
|       |       |
+-----+-----+

```

5. `def` kalit so'zi nima uchun ishlatiladi?

6. Quyidagi programma natijasi nima bo'ladi?

```

def fred():
    print("Zap")
def jane():
    print("ABC")
jane()
fred()
jane()

```

7. `baholar` degan funksiya yarating. Va u uni ishlaganimizda, quyidagilarni chiqarsin.

Ism	Baho
Ulugbek	3
Nuriddin	5

8. `chapga` degan funksiya yarating. U `<` ni qaytarsin. Keyin `o'ngga` degan funksiyani yarating, u `>` ni qaytarsin. Shu ikki funksiyadan foydalanib, konsolga quyidagini chiqaring.

```

>
>
<
>
>
>

```

9. 1 dan 5 gacha sonlarni qaytaradigan funksiyalar qiling. Masalan: `bir`, `ikki`, ... `besh`. Va quyidagini ishlatib.

```

kup = bir() + ikki()
print(kup)

```

Amin bo'lingki, konsolga natija 3 chiqsin.

```

----
3

```

